

به نام خداوند جان و خرد

پیش‌گفتار

یکی از موضوع‌هایی که از دیرباز، به ویژه در چند دهه اخیر، به گونه‌ای فزاینده در کانون توجه اندیشمندان اقتصادی قرار داشته است، موضوع توسعه نظام مالی و نقش بسیار مهم آن در رشد اقتصادی است. نظام مالی، به‌ویژه نظام بانکی، یکی از مهم‌ترین نظام‌های اقتصادی در هر کشور را تشکیل می‌دهد. منابع مالی مورد نیاز کسب و کارها در بخش‌های گوناگون اقتصادی از قبیل صنعت، کشاورزی، مسکن، بازرگانی و خدمات، بیشتر توسط بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری تأمین می‌شود. بی‌تردید، بدون وجود یک نظام مالی پیشرفته و کارآمد، اقتصاد کشور قادر به توسعه و رشد پایدار نخواهد بود.

نظام‌های مالی در عصر کنونی، از لحاظ ساختار و نوع فعالیت از تنوع و پیچیدگی بسیار زیاد برخوردار هستند و انواع مؤسسات مالی از قبیل بانک‌ها، مؤسسات مالی و اعتباری، شرکت‌های بیمه، لیزینگ، صرافی، صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک و بسیاری دیگر از فعالیت‌های مالی و خدماتی را شامل می‌شوند. این گسترده‌گی خدمات و تنوع خدمات مالی در حدی است که بانک‌ها را به فروشگاه‌های بسیار بزرگ خدمات مالی تبدیل ساخته است.

در چند دهه اخیر، تحولات بسیار زیادی در صنعت بانکداری ایجاد شده است. توسعه بانکداری الکترونیک، مقررات‌زدایی، تنوع محصولات و خدمات، نوآوری‌های مالی (بازارهای نوین مالی)، برقراری استانداردهای بین‌المللی بانکداری و پدیده جهانی شدن، از جمله این تحولات بوده است. نظام بانکداری بدون ربا که به بانکداری اسلامی شهرت یافته است، بی‌تردید یکی از مهم‌ترین تحولاتی است که ابتدا در بانک‌های کشورهای اسلامی و سپس با سرعتی کم‌نظیر در سایر کشورهای جهان گسترش یافته است. این تحول که در ادبیات و نوشتارهای بانکداری به تجدید حیات و تجلی ارزش‌های بنیادین اسلامی و بازنگری در فرهنگ و معارف اسلامی تعبیر شده است، اگر در ابتدا با شک و تردید نگریده می‌شد، در حال حاضر به عنوان یک نظام بانکداری قابل اجرا و سودآور در سطح جهان پذیرفته شده و در بسیاری از کشورهای غیراسلامی نیز از این نظام در کنار نظام بانکداری متعارف، به صورت گسترده استفاده می‌شود. این نظام بانکداری که بر مبنای قرآن و سنت و ارزش‌های والای اسلامی پایه‌گذاری شده است، به اصول و هنجارهای اخلاقی مانند عدالت، غیرربوبی بودن معاملات بانکی، عدم وجود غرر در قراردادهای، دسترسی طرفین معامله به اطلاعات کافی و دقیق، وارد نشدن در معاملات زیان‌آور اجتماعی و غیرشرعی و هنجارهای اخلاقی دیگری که ذکر تمام آن‌ها موجب اطاله کلام خواهد شد، به شدت پایبند است و همین ویژه‌گی‌هاست که نظر جهانیان را به خود جلب کرده و موجب توسعه و رشد روزافزون بانکداری اسلامی در سطح جهان شده است. کشور ایران از معدود کشورهایی است که نظام بانکداری بدون ربا را از اوایل سال ۱۳۶۳ به مورد اجرا گذاشت و با گذشت زمان نسبت به رفع کاستی‌ها و نارسایی‌های آن اقدام کرده است، گرچه هنوز با چالش‌های متعدد روبه‌رو است که انشاءالله آن‌ها هم با کسب تجربه و انجام پژوهش‌های علمی بیشتر، با دست توانای اندیشمندان اسلامی و بانکی برطرف خواهد شد و در جهت تکوین و تکامل پیش خواهد رفت.

مؤسسه عالی بانکداری ایران با درک اهمیت و ضرورت اشاعه نظام و فرهنگ بانکداری اسلامی، چه در داخل کشور و چه در سطح بین‌الملل، پیوسته کوشش کرده است که افزون بر آموزش و پرورش نیروی انسانی ماهر و متخصص برای بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری کشور و برگزاری همایش‌های متعدد در زمینه بانکداری اسلامی - با استفاده از اساتید صاحب نظر و کارشناسان با تجربه بانکی - نسبت به تألیف و ترجمه و انتشار کتاب‌ها و مقاله‌های علمی جدید و متناسب با دانش روز، اقدام کند.

کتاب "بانکداری اسلامی در ایران: تاریخچه، عملکرد و برنامه‌ریزی" که توسط این جانب به رشته تحریر درآمده، حاصل سال‌های متمادی تدریس و تحقیق در زمینه بانکداری اسلامی و کسب تجربیات عملی و اجرایی در سطوح بالای مدیریتی در نظام بانکی کشور است. این کتاب، از جمله معدود کتاب‌هایی است که ضمن پرداختن به سیر تکامل بانکداری در ایران و جهان؛ اصول و مبانی و فلسفه اسلامی بانکداری، تحولات نظام بانکی پس از انقلاب و چالش‌های بانکداری اسلامی ایران را با استفاده از روش شناختی علمی و با نگاهی نقادانه مورد بررسی قرار داده است. شایان ذکر است این کتاب با عنوان "سیر تکامل بانکداری در ایران: رویکرد بدون ربا"، نخستین بار در سال ۱۳۸۴ توسط بانک توسعه صادرات ایران منتشر شده است. از آنجا که در چاپ جدید دوفصل تحت عنوان "برنامه‌ریزی سیستمی برای اجرای بانکداری اسلامی در ایران" و "برنامه‌ریزی سیستمی برای ایجاد تحول رفتاری در نظام بانکی کشور" به کتاب افزوده شده و بخش قابل توجهی از مطالب کتاب به بانکداری اسلامی تخصیص یافته است، براساس نظر کارشناسان، عنوان "بانکداری اسلامی در ایران: تاریخچه، عملکرد و برنامه‌ریزی" برای چاپ جدید این کتاب مناسب‌تر تشخیص داده شد. گفتنی است که برخی از مطالب و آمار و ارقام ارائه شده در کتاب نیاز به افزودن تحولات و آمار و ارقام جدید دارد. مؤلف با آگاهی از این موضوع و با انجام پژوهش‌های تکمیلی، تجدید نظر اساسی در مطالب و آمار و ارقام و به روزرسانی اطلاعات را در صدر برنامه‌های خود قرار داده و به یاری خداوند متعال در نظر دارد در چاپ بعدی کتاب این نقص را برطرف کند.

مهدی رضوی

رئیس مؤسسه عالی آموزش بانکداری ایران

و

مشاور ریاست کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران